

بحران در آموزش کتابداری

ایرج صبا

اخیراً مقاله‌ای در یکی از مجلات خارجی تحت عنوان: «آموزش کتابداری: کوششی در جهت پاسخگویی به نیازهای این حرفه»^۱ خواندم. نویسنده تصویری روشن از مسایل و مشکلات آموزش کتابداری را در امریکا ارائه می‌دهد. اما از آنجا که بعضی از این نکات در نظام آموزش کتابداری کشور ما نیز بوضوح مشاهده می‌شود، مطالعه خلاصه آن برای برنامه‌ریزان این رشته در ایران خالی از فایده نخواهد بود.

عدم تناسب آموزش کتابداری امریکا با نیازهای واقعی این حرفه، بحرانی در کتابداری این کشور پدید آورده است و نمونه‌های مستند اشاره شده در مقاله نشان می‌دهد که بعضی از مؤسسات آموزشی مانند دانشکده کتابداری دانشگاه کلمبیا بکلی از حرکت بازمانده و برخی دیگر نیز در شرف تعطیل شدن هستند. عوامل بحران بر اساس پژوهشهای به عمل آمده عبارتند از:

الف. از نظر دانشجویان حجم بیش از اندازه مطالب درسی و پایین بودن کیفیت آموزشی سبب گردیده است که انگیزه فراگیری در دانشجویان بتدریج کاهش یابد و کسالت خاطر جایگزین فعالیتهای آموزشی مثبت گردد. در مقاله به این نکته نیز اشاره می‌شود که اکثر دانشجویان کارشناسی ارشد در سنین بالا و به دنبال کسب موقعیت اجتماعی بهتر به این رشته روی می‌آورند. به علاوه بدبینی این گروه از دانشجویان به دلیل تجربه شغلی آنها در این حرفه پیش از ورود به تحصیلات دانشگاهی نسبت به سایرین بیشتر است.

ب. مسئولان دانشگاهها معتقدند که دانشکده‌های کتابداری در انزوای علمی بسر می‌برند و برای گریز از آن باید بتوانند هویت خود را باز یابند و فعالانه در پژوهشهای دانشگاهی مشارکت کنند. همچنین مدیران دانشگاهی از دانشکده‌های کتابداری انتظار دارند که برنامه‌های درسی را با سایر گروههای آموزشی هماهنگ نمایند و با انجام فعالیتهایی در خارج از دانشگاه همانند سایر زمینه‌های حرفه‌ای، سودمندی خود را در میان جامعه دانشگاهی به اثبات رسانند.

مراجعان دارای خواسته‌های متفاوتی هستند، شناخت جو سیاسی و شرایط محیطی این گونه کتابخانه‌ها می‌تواند برای دانشجویان مفید باشد.

درس مبانی سازماندهی کتابخانه به دانشجویان می‌آموزد که بخش فهرستنویسی چگونه می‌تواند و باید با فعالیتهای سایر بخشهای کتابخانه سازگار شود. در این درس به بخش مدیریت کتابخانه نیز پرداخته می‌شود و در آن روابط مدیر و کارکنان مورد بحث قرار می‌گیرد و بر کاربردهای این اصول تأکید می‌گردد.

دانشجو در دوره دوم از تحصیلات کتابداری با برخورداری از زمینه‌های اطلاعاتی نظری، مسئولیتهایی در کتابخانه برعهده می‌گیرد. دروسی که باید در این دوره ارائه شود عبارت است از: مدیریت، منابع اطلاعاتی و نحوه بازیابی آنها، و حداقل یک درس که در آن نظامهای پایگاهی اطلاعاتی به دقت مورد بررسی قرار گرفته است.

با گذراندن درسهایی در زمینه رفتار سازمانی و مدیریت منابع انسانی دانشجویان به فنون مدیریت دست می‌یابند. همچنین با توجه به اهمیت و نقش پژوهش و انتشارات درسهایی مانند «روش تحقیق» در برنامه‌ریزی منظور می‌گردد.

در دوره سوم که از آن می‌توان به عنوان تحصیلات تکمیلی نام برد، کتابداران پس از شرکت در دوره‌های درسی مختلف و به دست آوردن تجارب حرفه‌ای بسیار، معمولاً در مقام سرپرستی بخش فنی و یا مدیریت کتابخانه به انجام وظایف می‌پردازند. در این مرحله برای کسب دانش و اطلاعات تخصصی متناسب با مسئولیتهای یاد شده و به منظور هماهنگ نمودن خدمات کتابخانه با بافت اجتماعی آن، مطالعه و بررسی سایر موضوعات نیز ضرورت می‌یابد که از آن میان می‌توان به کلیات سیاست عمومی و مباحث حقوقی و همچنین پژوهش در زمینه چاپ و نشر اشاره نمود. نویسنده در پایان مقاله متذکر می‌شود که شاید یکی دیگر از دلایل نارضایتی کتابداران تحصیل کرده از مدارس کتابداری، فعالیت بیش از حد آنان در دوران تحصیل و حقوق و دستمزد اندکشان در زمان اشتغال باشد و سپس چنین نتیجه می‌گیرد که بسیاری از مسایل فراگیر در این حرفه باید توسط اهل فن بررسی شود و ضمن ارائه راه‌حلهای مناسب، استانداردهای آموزشی نیز تدوین یابد. چنانچه این امر تحقق نیابد، در آینده‌ای نه‌چندان دور شاهد متلاشی شدن این غول قرن بیستم خواهیم بود.

ج. ناهمگونی و تعدد برنامه‌های تحصیلی دوره‌های فوق‌لیسانس دانشکده‌های کتابداری از عدم آگاهی مدرسان نسبت به رسالت آموزشی این رشته حکایت می‌کند. بسیاری از دانشکده‌ها از مسائل و مشکلات یکسانی رنج می‌برند. این مؤسسات از چه هویتی باید برخوردار باشند؟ کتابداری، اطلاع‌رسانی و یا ترکیبی از هر دو؟ ساختار دقیق آنها کدام است؟ پژوهشی، نظری و یا صرفاً دانش‌اندوزی؟ آیا توقع مردم از مدارس کتابداری بیش از حد توان چنین مدرسی است؟ آیا کتابدارانی که از این مدارس فارغ‌التحصیل می‌شوند بایستی خود را به انجام کار در حدی فراتر از معمول آماده نمایند؟

نویسنده در دنباله مقاله پس از اشاره به لزوم تجدید نظر در برنامه‌های درسی با توجه به ماهیت کاربردی این حرفه و نیازهای واقعی کتابداران، آموزش کتابداری را به سه دوره تقسیم می‌کند.

دانشجو در نخستین دوره آموزشی مهارتهای عملی فهرستنویسی را فرا می‌گیرد و ضمن آن از طرحهای طبقه‌بندی، قوانین و کاربردهای فهرستنویسی توصیفی و تحلیل محتوا آگاهی می‌یابد. علاوه بر آن، ستفاده‌کنندگان و ویژگیهای خاص انواع کتابخانه‌ها مانند سازمان و شکایات و موقعیت فهرستنویسی در درون این نظام را بازمی‌شناسد. آموزش در زمینه مبانی کتابداری و کاربرد کامپیوتر در کتابخانه‌ها بایستی در برنامه‌های آموزشی دوره فوق‌لیسانس در نظر گرفته شود. همچنین اختصاص بخشی از فعالیتهای دانشجوی جهت شناسایی با پایگاههای اطلاعاتی پیوسته امری ضروری می‌نماید. هر چند امروزه از نظامهای طبقه‌بندی دیویی و کنگره در کتابخانه‌ها به طور معمول استفاده می‌شود، اما بحث پیرامون پایه‌های نظری این نظامها و چگونگی طراحی آنها نیز باید مورد نظر باشد. در صورتی که این زمینه برای دانشجویان فراهم آید، شناخت هرگونه نظام طبقه‌بندی و ستفاده از آن به سادگی ممکن خواهد بود.

برای فهرستنویسی توصیفی لازم است اطلاعات کافی از ویرایش دوم کتاب «قواعد فهرستنویسی آنگلو امریکن»^۲ در اختیار دانشجویان قرار گیرد و به هنگام ضرورت مباحثی در خصوص سطوح فهرستنویسی و تناسب آن با شرایط خاص کتابخانه‌ها مطرح گردد. بحث در زمینه تحلیل محتوا را می‌توان با سرعنوانهای موضوعی کتابخانه کنگره آغاز نمود، اما معرفی چنین منابعی باید با توجه به سوارد کاربردی آنها صورت گیرد. شناسایی سرعنوانهای موضوعی سیرز^۳ و سایر منابع موضوعی نیز جزو فعالیتهای دانشجویان به شمار می‌رود. مفهوم کنترل مستند^۴ اطلاعات به منظور درک اهمیت و کاربرد آن از دیگر مطالبی است که باید در برنامه عنوان گردد.

دروس تخصصی به معرفی انواع کتابخانه‌ها می‌پردازد. در این روس از خدمات کتابخانه‌ها و مراجعان آنها گفتگوه میان می‌آید. چون در هر یک از کتابخانه‌های عمومی، اختصاصی و دانشگاهی،

1. Bohannon, April «Library Education: Struggling to Meet the Needs of the Profession.» *The Journal of Academic Librarianship*, Vol. 17, No. 4 (September 1991), PP. 216-219.

2. Anglo American Cataloging Rules

3. Sears

4. Authority Control